

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 120 1999

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans layout: Anders Svedin

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-16-2

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 2000

Miscellanea

Almqvists *Strountes* – ett fragment med kommentar

På Kungl. Biblioteket i Stockholm förvaras ett kort prosamanuskript av Carl Jonas Love Almqvists hand från år 1840, som trots att det aldrig tidigare tryckts i sin helhet ändå skrivit in sig i 1900-talets svenska litteraturhistoria.¹ Det till synes obetydliga manuskriptet spelade på sitt indirekta sätt, mer än hundra år efter att det skrevs, en viktig roll för ett nyskapande skede i Gunnar Ekelöfs diktning. Titeln på detta prosafragment är nämligen *Strountes* och den övertog Ekelöf för diktsamlingen *Strountes*, utgiven 1955. Denna speciella titel får sin kommentar i samlingens motto om den obeskrivligt svåra konsten ”att skriva strunt”, som hämtats från fragmentets inledande rader.²

Var har då Ekelöf hittat detta originellt stavade titelord och paradoxalt formulerade motto? Ingenting tyder på att han själv läst handskriften på Kungl. Biblioteket. Men i Ekelöfs eget bibliotek fanns den volym av Almqvists *Samlade skrifter* från 1922, vilken bland annat innehåller tidigare utgivna berättelser och utkast.³ Volymens utgivare, Algot Werin, ansåg troligen *Strountes*försöket alltför obetydligt för att tas med i sin helhet, men han refererar det i alla fall med några citat i slutet av sin inledning och bland citaten finns både titeln respektive inledningsraderna.⁴

Men Almqvists försök att skriva strunt är väl värt att läsa, även om det som nu föreligger bara är en början. Med Ekelöfs adaptation av begreppet ”*Strountes*” och hans användning av ordet ”strunt” är det också intressant, att oavkortat ta del av fragmentet varifrån både begrepp och ord är hämtade. Diktsamlingens titel har vidare genom att ingå i termen ”*Strountes*diktning” blivit till ett vedertaget begrepp inom den litteraturforskning vilken arbetat med Ekelöfs poesi.⁵

Här publiceras alltså för första gången en etablerad version av hela Almqvists *Strountes*, det verk

som inleder den svenska *Strountes*diktningen.⁶ Därefter följer en kort redogörelse för omständigheterna kring var och när verket skrevs, samt några kommentarer till innehållet. Det åttasidiga manuskriptet i kvartoformat lyder som följer:

SROUNTES.

THE FIRST BOOK.

Kap 1.

Det är svårt, det är otroligt och obeskrifligt svårt, det öfverstiger nästan menskliga krafter, att skriva strunt. Också finner man, att ingen ens bjuder till att göra sådant. Hvarje menniska, som skrifer, söker alltid gå åt en motsatt led, söker göra någonting dugligt.

Men skulle det icke kunna gå an att anföra epopeen om den violetta rosen, som Eliçabaude tappade i Maroccos brunn, hvarefter hon fann sig tvungen öfverstiga Atlasbergen, besöka Östhammar i höga norden, samt slutligen grundlägga ett konungarike på ön Emiroteca, för att undgå de faror, som hotade henne? Jag tror, att detta skulle kunna låta sig göra. Författaren måste allenast först förtära en chinesisk bol potage aux vermicelles, samt äta en klase vindrufvor chales ifrån Fontainebleau.

Älskvärda läsarinno! om ni träffar några läsare, som ni säkert gör, så bed dem akta sig för denna förföriska bok, och icke slå upp den. Hvar och en, som fördjupar sig i dessa blad, skall omöjligen kunna släppa dem från sina ögon, utan läsa och läsa ända tills han går förlorad. Hvad var Rousseaus Juliette emot Eliçabaude, ehuru också den utgafs med en dylik varning för farorna? La Nouvelle Heloïse utgjorde blott ett lappri, men historien här är den kompletteste strunt. Åt den, som skall kunna hitta något resonabelt, något ändamål, något godt eller förnuftigt i denna bok, utlofvats i belöning 1 franc 10 sous, hvarför en diner à la bourgeoisie kan erhållas jemte en half butelj vin.

Hvilken omätlig bana hafva vi icke framför oss? Hvad utgör vintergatans längd med alla sina millioner små stjernor? det är strunt. Vi sjunga om den skönaste flicka, som någonsin kammat ut sitt hår. Och hvad var likväl hennes hår emot hennes ögon? endast lappri. Och hennes ögon mot hennes mun? ett intet.

Dyg diga, goda, älskvärda Eliçabaude! och det var din lott, att blifva så olycklig? I hvilket tidevarf lefde du då?

Säg mig, om något älskvärdare finnes, än när en vacker flicka tillika yttrar sig med klokhet och tankar? när alla hennes handlingar bära vittne om ett klart och ädelt förstånd? om ett hjerta öfver alla prof! Det är sådant jag älskar; ty skönheten är en föraktlighet, en löjlighet, ett intet, om den inte utgör foten för en inneboende godhet i väsendet, och för ett rent, ett himmelskt förnuft. Men jag förstår bara inte hvad Eliçabaude skulle göra i Marocco, eller hvarföre hon skulle fälla sin blomma i en brunn?

Lifvets purpur är alltid röd. För att därför omtala Eliçabaudes barndom och ursprunget till hennes slägt, så behöfva vi påminna oss konung David. Konung David var i sig sjelf mera jude än christen: det är till och med icke ännu afgjordt om han var christen alls. Men han var en utmärkt man och en högst älskvärd konung. Ingenting kunde förliknas vid hans utsäfvande glädje, då han spelade harpa för Mical; och om han någongång kunde förmå henne att kyssa sig, så kysste han henne alltid medsamma. Det var denna unga och sköna, men stolta judinna, som konung David hade tagit ifrån hennes man: vi läsa, huru Micals man gret under vägen, då konungen förde bort hans hustru, och Mical föraktade David för hans roflytnad. Det var samma Mical, som skarpt förebrådde konung David för hans sjelfsvåldiga och myckna dansande för arken. När nu Mical var på vägen att föda sitt barn i Jerusalems natt, så frågade konungen henne om det var hans barn, eller om det var hennes mans? Det är min mans, svarade hon; hans, som jag älskar, och hvilken älskar mig.

Konung David blef ganska vred öfver att Mical uppförde sig så oanständigt; han svarade henne derföre, och sade: om så är, så erkänner jag alls inte barnet, utan jag skall skicka det bort ifrån Jerusalem till öknen, som gränsar till Moab, dit öakta barn alltid sändas. Mical började öfverlyjdt gråta och utropade: O skall öknen varg uppäta min mans barn, och en ulf förtära mitt lifs foster?

Då begynte också konung David gråta, gjorde en liten psalm, och svarade, under det han sjöng till harpan: Nej, Mical! barnet skall inte uppätas på detta sätt. Jag skall sända Barabësch dermed till Moab: och det skall blifva der. Likväl skall det uppfostras långt ifrån mina ögon; ty jag älskar intet öakta på jorden, och det oreña fördrager icke min syn.

Mical gret nu än högre och svarade: Aldrig skall jag då få se och kyssa mitt barn! O David, så var säker, att dig skall jag hata i alla mina dagar, din harpa skall jag slå sönder emot en vägg, och när du sjunger, skall jag ropa dervid så högt och så vildt, att du inte sjelf skall kunna få rätt på nummern du har på psalmen.

Konungen gick således ut att spisa afton, och han gjorde det ensam. Men Micals barn bortsändes med den starka och friska barnflickan Barabësch till Moab. Konungens förnämste krigsöfverste och härhöfding, Jerumium, ledsagade pigan. Häradshöfdingen och Barabesch kommo oskadde till staden Gorab i Moab. Der uppväxte Micals dotter och hon kallades Elisabeth.

Elisabeth blef fjorton år och spann purpursilke i Moab.

Då såg henne en arabisk emir, och hon födde dottern Jesabel.

Jesabel bodde femton år i Moab, söderut, och karda-de kamelgarn. Då såg henne en arabisk köpman ifrån Eziongeber vid Röda hafvet, och hon födde dottern Chumais.

Chumais bodde sjutton år i Eziongeber och borstade guldfransar. Då såg henne en egyptisk fältherre ifrån Memfis, och hon födde dottern Halimoth.

Halimoth åt valnötter tretton år i Memfis och födde dottern Emyrais, hvilken hon sände till Darca i Lybien.

Emyrais plockade vid femton års ålder en hvit solros i Lybien vid medelhafvet och födde dottern Aminudra.

Aminudra bodde alltså vid Medelhafvet, tvättade sina händer i venetiansk parfym och fick dottern Lesmina.

Lesmina seglade vid aderton års ålder till Tripolis, åt ostron med sjökaptainen och fick dottern Clementine.

Clementine flyttade till Tunis, spelade cittra, flätade sitt vackra hår i tolf år, drack ett glas mandelmjök, och födde dottern Isabella.

Isabella var sexton år då hon kom till Algér, rökte en pipa opium, som beyen lånat henne, och fick dottern Magellone.

Magellone var den, som först lärde folken i norra Afrika att skala aprikoser. Hon nedsatte sig slutligen i Marocco, i hufvudstaden under sjelfve den marokkanska kejsarens slott, sålde der kaffe utan grädde, och födde dottern Elisabaude.

Detta är Eliçabaudes ätt och upphof allt ifrån Mical till Magvellone; och Elisabaude vördade sin fader, prinsen af Marocco, kejsarens son.

Prinsen sade åt sin dotter, då hon vardt fjorton år gammal: Eliçabaude! här skänker jag dig ett smycke att bära på bröstet; det är en violett blomma af ädelstenar. Tappar du bort detta smycke, så låter jag halshugga dig, mitt barn.

Eliçabaude gick en afton till marmorcisternen på Maroccos minsta torg, deromkring dadelpalmerna växa och den unga riddaren Almansor ifrån Atlas, som älskade Eliçabaude, nalkades henne. Hon tog då af sig sitt halsband, för att visa honom hvilken gåfva hon fått af prinsen sin fader. Han betraktade perlorna, tyckte om dem, räknade dem, och fann att de voro fyratiofre. Då svarade Eliçabaude och sade, att perlorna måste vara fyratiofya. Nej! inföll den modige och stolte Almansor. Då tog Eliçabaude sitt halsband för att sjelf räkna perlorna om igen; men, såsom Almansor stod henne nära, måste hon draga sig litet undan, kom ända intill brun-nens kant; halsbandet halkade ur hennes hand och föll ner i vattnet.

Om aftonen kallade prinsen af Marocco sin dotter upp till sig och sade: mitt älskade barn! du vet, att jag lofvat halshugga dig om du tappade bort halsbandet: det skall således ske. Det torde väl hända att du skulle vilja lefva längre, Elisabaude! men du kan omöjligen vilja, att din far bryter sitt löfte och är en dålig menniska. Gör dig därför i ordning och kom upp på slottet i morgon vid sextiden, så skall jag låta aflifva dig. God natt, min dotter, sof godt.

Eliçabaude svarade: min far! jag har lofvat att resa till dalen Dongabola i Atlasbergen med Berbernes furste, riddaren Almansor, för att där så mandelfrön åt honom: låt mig göra detta innan jag dör, ty icke kan min far vilja att jag bryter mitt löfte och lemnar mitt ord ouppfyllt?

Prinsen svarade: res, mitt barn! ty jag hade icke utfäst någon viss tid för min eds uppfyllande; således kan jag lemna anstånd med ditt afdagatagande tills du har nedmyllat och vattnat mandelkärnorna.

Eliçabaude knäböjde för sin fader, kysste hans fötter, tog afsked och sade: jag skall inte dröja att återkomma så fort sådden är gjord.

Prinsen af Marocco gaf furst Almansor af Atlas

Fragmentet återges här diplomatariskt med hänsyn tagen till de få ändringar eller tillägg av enstaka ord Almqvist tydligt markerat i manuskriptet.⁷ Det första T-et i titeln saknas. När Almqvist skriver titeln för andra och sista gången i en förteckning över egna "manuskript" från mitten av 1840-talet finns dock t-et med, istället saknas nu ändelsen -es: "Strount (Historien om Elisa Baudé)."⁸ (Paradoxalt nog har Almqvist aldrig själv i kända manuskript skrivit just det ord som med Ekelöf blivit till ett begrepp: Strountes.) Alldeles efter fragmentets titelord har Almqvist gjort en arabeskartad liten teckning och längst ner på den andra manuskriptsidan finns en överstruken fotnot där Almqvist samlat tre förtydliganden rörande den måltidsbeskrivning som avslutas överst på samma sida.⁹ Den åttonde och sista sidan är fullskrivna och avbryts mitt i en mening, som med all säkerhet fullbordas, och kanske i någon omfattning även har en fortsättning, på en förkommen manuskriptdel.

Någon egentlig forskning om Strountesfragmentet finns inte, det omnämns nästan enbart i samband med Ekelöfs *Strountes*.¹⁰ Men några iakttagelser har gjorts: "Om en stor del av Almqvists författarskap ingenting annat är än en ironikers lek med pennan", skriver Werin efter avslutat referat i den tidigare nämnda inledningen, "så gäller detta som synes inte minst om denna historia, varmed han torde ha roat sig under sin [...] vistelse i Paris. Hur långt han tänkt föra det spexartade skämtet – som sådant erinrande om Sviavigamal – är inte gott att veta". Werin noterar även det bibelparodierande draget gällande ättelängder, men hans slutomdöme är negativt: att skriva fragmentet var "ett ominöst tilltag: det varslade om det nervösa skri-

veri varmed författaren till Svenska rim förströdde sin ålders dagar".¹¹ Reidar Ekner utgår från sambandet mellan Almqvist och Ekelöf i en essä från 1966 om två av dikterna i *Strountes*. Ekner beskriver Almqvists *Strountes* som en skämtsamt komisk epopée och ett slags parodi på arabisk sagostil. Han nämner vidare Strountesstilens närhet till vissa Songesdikter, lyfter via Werin fram fragmentets förbindelser med landsflyktsdiktningen och via Ekelöf förbindelserna med några av skrivövningarna i Almqvists lärobok *Svensk Rättstafnings-Lära* (1829).¹² Henry Olsson tar i sin bok *Törnrosens diktare. Den rike och den fattige* (1966) dels fasta på det parodiska hos Almqvists *Strountes* vid en jämförelse med några av dikterna i *Songes*, dels på sambandet med Ekelöfs Strountestanke.¹³ Det senare utvecklas och beläggs ytterligare i Pär Hellströms avhandling, *Livskänsla och självutplåning. Studier kring framväxten av Gunnar Ekelöfs Strountesdiktning* (1976), där han bland annat visar på Almqvists betydelse för detta viktiga skede i Ekelöfs poetiska skapande.¹⁴

*

Werins ovan citerade antagande om att Almqvist skrivit den skämtsamma texten i Paris är en bra utgångspunkt för ett redogörande resonemang om dess proveniens. Redan titelns utformning kan ju betraktas som ett slags svensk-fransk språklek, där det svenska ordet *strunt* stavas som det låter om en person med fransk brytning uttalar det: *strount*.¹⁵ En liknande lekfullhet visar sig i huvudpersonens namn Eliçabaude, en franskinspirerad version av det svenska Elisabet.¹⁶ Närheten till det franska finns också i benämningen av maträtter, ett ortnamn, en boktitel och myntslag.

Om vi sedan rör oss från de interna till de externa kriterierna går det att med relativt stor säkerhet fastställa tid och plats för Strountesfragmentets tillkomst. Mest hjälp ger två av de brev Almqvist skrev under sin vistelse i Paris hösten 1840.¹⁷ Det första av dem är till dottern, Maria Almqvist, daterat den 4 oktober. När Almqvist i brevet beskriver sin vardagstillvaro och kommer in på måltiderna finns flera överensstämmelser med vad som anges i början av fragmentet, exempelvis "en spilkum buljong". Vidare en beskrivning av vad som verkar vara den i texten omnämnda "diner à la bourgeois-

se”. Där förekommer i alla fall ”potage (en slags köttsoppa med macrongryn eller annat uti)”, ”vindrufvor” och ”en half butelj vin”.¹⁸ Det andra brevet skriver han fyra dagar senare till hustrun Maria Almqvist och det är ingen slump att det skrivs just den 8 oktober. Brevet inleds nämligen på följande sätt: ”Älskade Maria! Om du kastar ögat på brevets Datum, så finner du att det är skrifvet på din födelsedag.”¹⁹ Efter en ingående redogörelse för sin tillvaro i den franska huvudstaden bryter Almqvist plötsligt av den redogörande tonen och skriver följande passage:

Kan du ursäkta, Maria, att jag tillskrifer dig så mycket strunt? Men hvad skall jag göra? Då för öfvrigt ingen skribent skrifvit så rysliga saker som jag förut gjort (t. ex. i Amorina), så har jag nu en rättighet att göra motsattsen. Det skall bli kuriöst att se hvart jag kommer.²⁰

De påvisade likheterna med formuleringar i förstnämnda brev och ett direkt omnämmande av ”strunt” i sistnämnda gör det rimligt att fastställa platsen och tiden för tillkomsten av Almqvists *Strountes* till Paris i början av oktober 1840. Till stöd för dateringen finns även yttre kriterier som har att göra med papperstyp och -format. Fragmentet om strunttdiktandets svåra konst är skrivet på båda sidor av ett vitt papper i kvarto-format. Samma utförande, typ och storlek har dels ett mer känt prosafragment av Almqvists hand – det som börjar med meningen ”En regnig eftermiddag i october månad satt jag och rökte i min lilla soffa i Paris, och det föll mig in, att jag skulle skrifva min lefnadshistoria.” – dels hans brev från den 4 och 8 oktober 1840.²¹ Det är också tänkbart att precisera dateringen till de fyra dagarna mellan de båda breven. Föremålen från måltiderna i Paris förflyttas till Strountestextens inledning när denna börjar skrivas och det är den skrivna texten Almqvist sedan hänvisar till i födelsedagsbrevets ovan citerade passage om ”att göra motsattsen”.

Almqvist fortsätter brevet från den 8 oktober med funderingar på att lämna Paris och kanske resa ut på den franska landsbygden, ”t. ex. Dauphiné eller Provence”, samtidigt som han föregriper eventuell oro hos hustrun genom en försäkran att inte kasta sig ”i några faror”.²² Direkt härefter följer en längre historia, som blir ett slags variation på konsten ”att skrifva strunt”:

Det kunde visserligen vara frestande för mig att nu ett tu tre realisera min barndoms käraste tanke, nemligen att blifva General eller något slags stråtröfware af ädelt och förnämt slag; ty då ett lysande Krig blifvit börjadt emellan Mehmet Ali och Ryssarne – ett krig, som somliga tro skall sträcka sig öfver halfva verlden – så vore kanske ingenting förnuftigare, liksom ingenting lättare, än att jag gick till Palais Royal, köpte mig en ståtlig värja, lät göra mig en Officersuniform, och reste öfver till Egypten eller Syrien. Jag tror, att ett litet furstendöme eller konungarike af måttligt slag aldrig lättare skulle stå att vinna, än i våra dagar, i Asien nemligen: och det kunde vara så godt att taga det. Men kanske skulle jag icke hinna göra denna eröfring innan min Permissionstid i Nya Elem.skolan löper till ända, och det vore obehagligt, om Hartmansdorff skulle reclamera mig midt under mina segrars skönaste lopp. – Jag tycker annars det skulle vara kuriöst för dig, Maria lilla, om en vacker dag ett skepp lade till vid Stockholms skeppsbro, och en hel Ambassade af superba Asiater i turbaner och svärd med diamantklingor steg i land och frågade efter fru Almqvist. När de slutligen komme antågande i marche till Antuna, och der träffade dig på farstubron eller i köket, så skulle den förnämste nedkasta sig hel och hållen i stoftet framför dina fötter, kyssa dina utankängor, kalla dig sin Drottning, Solens dotter och Månens syster, samt icke resa sig upp, förrän du nådigt lagt din hand på hans turban med löfte att genast resa öfver hafvet och sätta dig såsom regerande drottning öfver hans lyckliga folk. Hvad parti skulle du då taga? Du skulle säkert bjuda dina undersätare upp i öfre våningen på Kaffe; men gif dem ingen grädde därtill, ty Asiater dricka kaffet som det är. Men skulle du sedermera hafva mod att fara med ambassaden öfver så många stormiga haf? Fråga Ludvig och Maria, om de skulle hafva lust? Låt mig veta det. Emellertid köper jag ingen uniform så länge, utan sliter på mina plagg, dem du känner.²³

Även i denna historia, som ju blir en födelsedagspresent till Maria Almqvist, finner vi Strountesfragmentets lekfulla skämtsamhet, fantasifykt och exotism. Men också den existentiella underton av allvar som ligger i den indirekta formuleringen av en längtan: att göra något annat än vad verkligheten just nu erbjuder; att göra något nytt och att överskrida gränser – både i livet och konsten. Så med tanke på hur ”otroligt och obeskrifvligt svårt” det är ”att skrifva strunt” kunde nog Almqvist inte ha givit sin hustru en finare present än Strountesberättelsen om sig själv som ”General eller något slags stråtröfware af ädelt och förnämt slag” och om henne som ”Drottning, Solens dotter och Månens syster”.

Sju år efter *Stroutnes* gav Ekelöf ut boken *sent på jorden med Appendix 1962 och En natt vid horisonten 1930–1932*, där han i "Bibliografisk efterskrift och Förord" menar att "'Stroutnes-tänkandet', dvs. en personligt fattad absurdism", möjligen är ett av de två originella ting han åstadkommit i sin diktning under de förutvarande trettio åren.²⁴ Den frigörande och gränsöverskridande kraften i detta tänkande får alltså sin första formulering i de rader vilka inleder Almqvists prosafragment, samtidigt som Ekelöfs absurdism möjliggör att vi idag kan läsa fragmentets "komplettaste strunt" på nya sätt.²⁵

För det är kanske ändå närheten till det absurda som bäst karakteriserar både Almqvists brevhistoria, där hustrun Maria Almqvist, i en sorts nonsensanda, ges möjlighet att bli "regerande drottning" någonstans i Asien, och hans *Stroutnes*, där samma anda bland annat yttrar sig genom den lekfulla användningen av namn på personer och orter. Exempelvis blandningen av fantasinamn (Aminudra och Eliçabaude) med namn på litterära och bibliska gestalter (Juliette respektive David). De geografiska namnen rör sig från verkliga, autenticitetsskapande, namn som Östhammar, Atlasbergen och Jerusalem till fantasifulle ortnamn som ön Emiroteca och dalen Dongabola.²⁶

I *Stroutnes* finns också en formulering som ligger nära det absurda tanke om alltings meningslöshet och obetydlighet: "Hvad utgör vintergatans längd med alla sina millioner små stjärnor? det är strunt".²⁷

Ett slags absurd skämtsamhet kan vidare spåras i fragmentets lek med storheter i den litterära traditionen. Framför allt det klassiska eposet ("epopeen") med dess konvention av inledande ämnesbeskrivning och frågor: "Vi sjunga om den skönaste flicka som någonsin kammat ut sitt hår" och "Dygdiga, goda, älskvärda Eliçabaude! och det var din lott, att blifva så olycklig? I hvilket tidevarf lefde du då?". Leken framträder vid en jämförelse med formuleringar i början av *Aeneidens* första sång (i den på Almqvists tid aktuella översättningen): "Krig och den första man jag sjunger, som fördes av Ödet, / Flyktad ifrån Dardaniens bygd till Italiens stränder" (r. 1–2) respektive "Sångmö, säg af hvad skäl och af hvilken förtörnelse sårad / Gudarnes Drottning beslöt att störta i hopade faror / Och i så hårda mödor en man, så ädel af dygder! / Brinna då vrede och hat så grymt i himmelska

hjertan?" (r. 8–11).²⁸ Men även *Bibeln* med dess många ättelängder blir föremål för lekfullheten: "Detta är Eliçabaudes ätt och upphof allt ifrån Mical till Magvellone". Eliçabaudes släkttavla kan till exempel jämföras med de i *Första Krönikeboken* 1–3. Episoden med Mical och David anspelar på händelser i *Första* och *Andra Samuelsboken*. Mical var en av Sauls döttrar och blev Davids första hustru (1 Sam. 18:27). Davids dans framför Herrens ark och Micals föraktfulla reaktion därpå finns i 2 Sam. 6. Där står även att Mical aldrig fick några barn. Den hustru David rövade från hennes man var dock inte Mical utan Bat-Seba (2 Sam. 11). Så i det svåra struntskrivandets namn försvinner alltså den manlige hjälten och den patriarkalt präglade släkttavlan. Almqvists eposfragment har en kvinnlig hjältegestalt som grundlägger ett nytt rike. I redogörelsen för hennes släkttavla är det mödrarna och döttrarna som nämns vid namn, medan männen, om de överhuvudtaget nämns, är anonyma. Några söner finns inte heller med.

Stroutneseposets hjältingna Eliçabaude jämförs också inledningsvis på ett skämtsamt sätt med titelpersonen i Jean-Jacques Rousseaus brevroman *Julie, ou la Nouvelle Héloïse*. Den direkta uppmaningen till kvinnliga läsare – "läsarinor" – och utfärdandet av en "varning" leker med formuleringar i Rousseaus företal till romanen. Där förklaras titeln varna unga flickor för att överhuvudtaget öppna boken. Om någon flicka ändå börjar läsa är hon förlorad.²⁹ Almqvist vänder på Rousseaus resonemang. Enligt Stroutnesfragmentet är det kvinnorna, läsarinorna, som till manliga "läsare" ska utfärda varningar för att öppna "denna förföriska bok" om Eliçabaude. Annars kommer var och en av männen att "läsa och läsa tills han går förlorad".

I skämtandet och lekfullheten finns en allvarlig innebörd, som uppmanar oss att se och tänka bortom traditionella mönster och vedertagna sanningar. Läst på detta sätt är Almqvists *Stroutnes*, där ju t.o.m. en belöning utlovas för den som i boken hittar "något resonabelt, något ändamål, något godt eller förnuftigt", ett skämt med allvarligt syfte. Denna konstnärliga metod, att genom skämtsamt allvar söka en djupare sanning, använder Almqvist också i det av Werin nämnda verket *Sviavigamal*.³⁰

Johan Almer

NOTER

- 1 Manuskriptet finns katalogiserat på handskriftsavdelningen under C.J.L. Almqvist: Strountes. 4:o, med samsam Vf. 3:27. Enligt en intern katalog köpte Kungl. Biblioteket Strountesmanuskriptet av Almqvists dotter, Maria Almqvist, den 23 februari 1887.
- 2 Gunnar Ekelöf, *Strountes*. Stockholm 1955, s. 5. Mottot utgörs alltså av de två första meningarna i Strountesfragmentet. I utgåvan Gunnar Ekelöf, *Dikter 1955–1962*. Red. Reidar Ekner, Stockholm 1991 (Skrifter 2), skiljer sig placeringen av Almqvist-mottot från den i originalupplagan. Den sistnämnda har mottot på titelsidan (s. 5) strax under titeln, lite till höger – därmed korresponderar Almqvist-titeln och -mottot på ett tydligare sätt med varandra: Strountes – ”strunt” – medan diktsamlingens två övriga motton, från Virgilius (så stavat) resp. Paul Klee, finns på s. 7. I förstnämnda volym är alla tre motton samlade på s. II. Se även Ekners kommentar i *Dikter 1955–1962*, s. 202, och den tidigare skrivna essän ”De döda till de levande” i Reidar Ekner, *I de havandes liv. Åtta kapitel om Gunnar Ekelöfs lyrik*, Stockholm 1967, s. 90–127, spec. s. 90–92. (Essän publicerades första gången i *BLM* 1966:1, s. 13–30, under titeln ”De döda till de levande. Två dikter i Gunnar Ekelöfs ’Strountes’.”) Hos Ekner 1967, s. 185 (not 1), finns också den första hänvisningen till Almqvists originalmanuskript (Vf. 3:27).
- 3 C.J.L. Almqvist, *Törnrosens bok. Efterlämnade berättelser och utkast*. Utg. av Algot Werin, Stockholm 1922 (Samlade Skrifter XVII). Denna volym saknar direkt hänvisning till handskriften, Vf. 3:27, på Kungl. Biblioteket. Uppgiften om att Ekelöf hade volymen i sitt bibliotek finns i Pär Hellströms avhandling *Livskänsla och självtvutplåning. Studier kring framväxten av Gunnar Ekelöfs Strountesdiktning*, Uppsala 1976 (Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet 3), s. 306 (not 10). Noteras kan, att Ekelöf, till skillnad från Werin, behåller originalstavningen när han citerar Almqvist i diktsamlingens motto. Så gör Ekelöf också i ett brev till Georg Svensson, daterat ”Rimbo 1 juni 1955”, där han skriver:
Den nya diktsamlingen fortskrider i mitt stilla sinne, men fan vet hur den blir, den blir nog konstig och full av nonsense. Arbetstitel är STROUNTES efter ett projekt som Almqvist hade men aldrig utförde och med följande citat av honom: ”Det är svårt, det är otroligt och obeskrifligt svårt, det överstiger nästan mänskliga krafter, att skriva strunt. Också finner man, att ingen ens bjuder till att göra sådant”. Är det alltför tokigt? (Gunnar Ekelöf, *Brev 1916–1968*. Urval och kommentar Carl Olov Sommar, Stockholm 1989, s. 147. Originalbrevet finns i Albert Bonniers Förlags arkiv.)
Se även Hellström 1976, s. 218–219.
- 4 Algot Werin, ”Inledning” till C.J.L. Almqvist, *Törnrosens bok. Efterlämnade berättelser och utkast*, 1922 (Samlade Skrifter XVII), s. v-lxxii. Referatet finns på s. lxx–lxxii. Följande avsnitt citeras på s. lxx–lxxi: ”Det är

svårt”... t.o.m. ...”en half butelj vin.”; ”Elisoth blef fjorton år”... t.o.m. ...”hon födde dottern Chumaïs.” och ”Magellone var den, som”... t.o.m. ...”födde dottern Elisabaude.”

- 5 Framför allt genom Hellströms nämnda avhandling 1976. (Se ovan, not 3.) Benämningen, ”Strountes-diktningen”, återfinns i Anders Olssons avsnitt om Ekelöf i *Modernister och arbetardiktare 1920–1950*. Red. Lars Lönnroth och Sven Delblanc, Stockholm 1989 (Den svenska litteraturen V), s. 215, och används även av Ekner i hans kommentarer till Ekelöf, *Dikter 1955–1962*, 1991, s. 201. Se också Anders Olsson, *Gunnar Ekelöf*, Stockholm 1997, s. 82 och s. 87.
- 6 Versionen kommer att ingå i den kompletta, vetenskapliga utgåvan av C.J.L. Almqvist, *Samlade verk*, 1993–, som är under utgivning. Mitt tack till utgåvans huvudredaktör Bertil Romberg och till de båda biträdande huvudredaktörerna Johan Svedjedal och Lars Burman, som alla tre läst föreliggande uppsats i en tidigare version och var för sig gjort värdefulla påpekanden.
- 7 Almqvist har skrivit på båda sidor av de fyra (opaginerade) blad som utgör Strountesmanuskriptet.
På manuskriptets (MS) sida 2 är ”dygdigt” struket i frasen ”något ändamål, något dygdigt, godt eller förnuftigt i denna bok” och ”ögon” struket och ändrat till ”hår” i meningen ”Och hvad var likväl hennes ögon hår emot hennes ögon? endast lappri.”
På MS s. 3 är ”violett” struket i frasen ”eller hvarföre hon skulle fälla sin violetta blomma i en brunn?”; ”vanligtvis” struket och ändrat till ”alltid” i meningen ”Lifvets purpur är alltid röd.”; ”verkligen mycket” struket och ändrat till ”mera” i frasen ”David var i sig sjelf mera jude än christen.”; orden ”en rätt” överstrukna i frasen ”om han var en rätt christen alls.” och ”tillbaka” struket och ändrat till ”medsamma” i frasen ”så kysste han henne alltid medsamma.”
På MS s. 4 är ”henne” struket och ändrat till ”hans hustru” i frasen ”då konungen förde bort hans hustru” och ”bakom” struket och ändrat till ”för” i uttrycket ”myckna dansande för arken.”
På MS s. 5 är ordet ”veta” struket och ändrat till ”få rätt”, respektive ordet ”hvad” struket i frasen ”att du inte sjelf skall kunna få rätt på hvad nummern du har på psalmen.” och ”denna gång” struket i frasen ”och han gjorde det ensam denna gång.”
På MS s. 6 är bokstäverna ”gl” överstrukna i frasen ”gl drack ett glas mandelmjök.”
På MS s. 7 är ett andra och överflödigt ”detta” struket i frasen ”Tappar du bort detta detta smycke.”
På MS s. 1 och s. 8 finns inga strykningar eller ändringar. MS s. 1 har dock tre alternativord, ”Man”, ”knappt” och ”någon”, ovanför den tredje raden där textens andra mening börjar: ”Också finner man att ingen ens bjuder till att göra sådant.” Med alternativorden skulle samma mening lyda: ”Man finner knappt att någon ens bjuder till att göra sådant.” På MS s. 2 finns på samma sätt ordet ”chasselas” ovanför ”chales”. Över vissa textrader på MS s. 5 finns också några överstrukna ändringsförslag: det gäller orden ”vid första tillfälle”

- som skulle givit formuleringen "din harpa skall jag slå sönder emot en vägg" lydelsen "din harpa skall jag vid första tillfälle slå" ... osv. samt orden "furste" och "honom" som skulle givit meningen "Då såg henne en arabisk emir, och hon födde dottern Jesabel." lydelsen "Då såg henne en arabisk furste, och hon födde honom dottern Jesabel."
- MS s. 1 slutar med meningen "Jag tror, att detta skulle kunna låta sig göra."; MS s. 2 med "Och hennes ögon mot hennes mun? ett intet."; MS s. 3 med "Det var denna unga och sköna, men stolta judinna,;" MS s. 4 med "Likväl skall det uppfostras långt ifrån mina"; MS s. 5 slutar med "och hon födde dottern Chumais.;" MS s. 6 med "och födde dottern Elisabaude.;" MS s. 7 med att "halsbandet halkade ur hennes hand och föll ner i vattnet." och MS s. 8 slutar alltså med den ofullbordade meningen "Prinsen af Marocco gaf furst Almansor af Atlas".
- 8 "Förteckning över manuskript" finns i Almquist, *Törnrosens bok. Efterlämnade berättelser och utkast*, 1922, s. 425–430. Citatet på s. 430. Se också Werins anmärkningar till förteckningen, s. 480.
 - 9 Efter och snett ovanför ordet "bol" står "1)", efter "vermicelles" "2)" och efter "Fontainebleau" står "3)". I marginalen till vänster om de rader där orden förekommer har Almquist antecknat två ord: "icke franska". Den med tre streck överstrukna fotnoten har följande lydelse: "x) 1. I andra myter står 'en chinesisisk skål'; i hvilket fall som helst, behöfver det en spillkum, en stor thekopp. 2.) Buljong med maccaroni. 3.) Vindrufvor af så ypperligt slag, att de aldrig pressas till vin, utan förtäras som drufvor."
 - 10 Recensionerna undantagna sker det första gången i Göran Printz-Påhlson, *Solen i spegeln. Essäer om lyrisk modernism*, Stockholm 1958, s. 137, där han också citerar diktsamlingens motto.
 - 11 Werin 1922, s. lxxi–lxxii.
 - 12 Ekner 1967, s. 90–92. (Se ovan, not 2.) För Ekelöfs eget resonemang se hans "Almqvist i barnkammaren" i Gunnar Ekelöf, *Blandade kort. Essäer*, Stockholm 1957, s. 30–33, omtryckt i Gunnar Ekelöf, *Blandade kort och annan essästik*. Red. Reidar Ekner, Stockholm 1992 (Skrifter 7), s. 31–33. (Essän publicerades ursprungligen i *Dagens Nyheter* 27.4.1951, alltså fyra år före diktsamlingen *Strountes*.)
 - 13 Henry Olsson, *Törnrosens diktare. Den rike och den fattige*, Stockholm 1966, s. 110–111 och s. 211.
 - 14 Se fr.a. "Kap. III. Strountesdiktningen" s. 202–281, spec. s. 249–256. (Se också hänvisning ovan, not 3.) Hellström sammanfattar relationen mellan Almquist och Ekelöfs Strountestänkande på följande sätt: "Den gåtfulle Almquist tycks alltså vara den diktare hos vilken Ekelöf kunnat återfinna merparten av de element som karakteriserar hans egen absurdistiska och antipotiska lyrik" (s. 255). Som exempel på en grotesk utsaga citerar också Hellström två meningar i slutet av Almqvists fragment (ej återgivna i Werin 1922): "Gör dig därför i ordning och kom upp på slottet i morgon vid sextiden, så skall jag låta aflifva dig. God natt, min dotter, sof godt" (s. 255). Se även Anders Mortensens uppsats "De tysta tankarnas spegel". Några funderingar om Ekelöf och Almquist" i *Res Publica* 22, december 1992, s. 89–105, spec. s. 103.
 - 15 Ekner 1967 kommenterar titeln på följande vis: "Almqvists stavning är knappast tillfällig. Förmodligen har han avsett att termen *strountes* skall utgöra ett slags motsvarighet till beteckningen *songes*, och Ekelöfs val av just den franskimiterade stavningen [...] anger en förbindelse bakåt till hans egna skrivövningar och diktexperiment i Paris vid 30-talets början" (s. 91). Språkleken framgår på ett sätt även i valet av den engelska beteckningen "The first book."
 - 16 På tre ställen i manuskriptet stavas namnet Elisabaude.
 - 17 Brevet finns tryckta i Carl Jonas Love Almquist, *Hvad är en tourist. Brev och korrespondenser från en utrikes resa*. Med inledning och kommentarer utgivna av Kurt Aspelin, Göteborg 1961, s. 101–106 respektive s. 107–114. I sin inledning omnämner Aspelin "strountesdraget" hos Almquist" i kritiska ordalag som en böjelse "att flyta ut i tomt pladder" (s. 11) och som odisciplinerad idéflykt. (Gunnar Ekelöf recenserade för övrigt Aspelins utgåva i *BLM* 1962:6, s. 476–478, under rubriken "Almqvist utomlands". Omtryckt i Gunnar Ekelöf, *Lägga patience. Essäer*, Stockholm 1969, s. 96–101, och i Ekelöf, *Blandade kort och annan essästik*, 1992, s. 207–211.)
 - 18 Almquist, *Hvad är en tourist*, 1961, s. 102–103. Brevets datering, s. 101, skrivs: "Paris den 4 Oct. 1840."
 - 19 Almquist, *Hvad är en tourist*, 1961, s. 107. På samma sida står brevets datering: "Paris den 8 Oct. 1840."
 - 20 Almquist, *Hvad är en tourist*, 1961, s. 109–110.
 - 21 Det vita, tunna papperet är 21 cm på bredden och 25 cm på höjden. Det senare måttet ligger alltså på kvartofomatets (höjd mellan 25 och 35 cm) nedre gräns. Brevens format varierar på olika sätt mellan 1 och 1 1/2 cm beroende på hur de vikts och hanterats. I fragmentet står också Almqvists bekanta självkaraktäristik "Jag är en människa full av motsägelser; att reda dem alla, är mig icke möjligt". Och lite längre fram fortsätter han: "Mina motsägelser äro oräkneliga, och några av djupaste och oförklarligaste slag. Att jag på en gång är den dystraste och ändock i själ och hjerta gladaste människa, det ser man tillräckligt af mina skrifter". Handskriften finns i Kungl. Biblioteket, Biographica. Handlingar och bref rörande Almquist. Orig. o. afskr. (I. a. 13) Fragmentet är tryckt under utgivarens titel "Självbiografiskt" i Almquist, *Törnrosens bok. Efterlämnade berättelser och utkast*, 1922, s. 419–423. Citaten finns på s. 421 resp. 422. Se också Werins anmärkning, s. 479. Den aktuella papperstypen med formatet 21x25 cm används för övrigt till 8 av de 9 brev som är tryckta i Almquist, *Hvad är en tourist*, 1961. (Undantaget är det första brevet från Paris 24.8 1840.) Originalen till de tryckta breven finns i Kungl. Biblioteket, Brev från C.J.L. Almquist till hustru och barn. (Ep. A 5.) Tilläggas kan, att de 9 bevarade brev Almquist under sin resa skrev till halvbrodern Fridolf Almquist, varav 7 från Paris, alla är av senast nämnda typ och format, Kungl. Biblioteket

- (Autografsaml.). Se också Aspelins inledning och kommentarer till *Hvad är en tourist*, s. 11–12, resp. s. 159–160.
- 22 Almqvist, *Hvad är en tourist*, 1961, s. 110.
- 23 Almqvist, *Hvad är en tourist*, 1961, s. 110–111. Se även Aspelins kommentar till historien i inledningen, där han karakteriserar den som ett ”gracilt, förtjusande marivaudage i biedermeierstil” (s. 13).
- 24 Gunnar Ekelöf, *sent på jorden med Appendix 1962 och En natt vid horisonten 1930–1932*. Stockholm 1962, s. 169. Se också Gunnar Ekelöf, *Tänkesamling*. Red. Reidar Ekner, Stockholm 1993 (Skrifter 8), s. 232. Ekner kommenterar den citerade Ekelöf-passagen i sin inledning till Ekelöf, *Dikter 1955–1962*, 1991, s. 8. Se även Olsson 1966, s. 211, där han skriver att Almqvists dragning ”till en absurdistisk konst är påfallande i många av hans verk”. Olsson exemplifierar med prosafragmentet om strunt och nämner i sammanhanget Ekelöfs upptagande av Strountestanken. Ekelöf-citatet ovan kommenteras också av Hellström 1976, s. 234–235, där han bl.a. söker precisera innebörden i Ekelöfs ”absurdism”. Hellström urskiljer fyra inslag vilka utmärker ”den antiestetiska, antipoetiska och absurdistiska hållning som utformas under Strounteperioden: humorn – skämtet, nonsens- och meningslöshetstematiken, poesin i sak samt slutligen en ny poetik, präglad av en positiv värdering av det fragmentariska, ofullständiga och obearbetade”.
- 25 Olof Lagercrantz skriver i sin bok *Jag bor i en annan värld men du bor ju i samma*. Gunnar Ekelöf betraktad av Olof Lagercrantz, Stockholm 1994, om ”Strountesiktningen” som just ”en gränsoverskridande lyrik” (s. 70) och menar att när ”Gunnar påstår sig skriva antiposi är det blott trolleri med ord. Vad han gör är att han utvidgar ramen för vad som är dikt och därmed inleder en ny period i vår litteratur” (s. 71). Lagercrantz använder också ett citat, s. 69, för att belysa Ekelöfs Strountesiktning som jag här i min tur citerar, eftersom det även kan sägas gälla Almqvist och hans fragment: ”En uppmärksam tänkare’, skriver 1700-talsaforistikern Georg Christoph Lichtenberg, ’finner ofta mer lärorikt och bra i stora mäns lekfulla skrifter än i deras allvarligare verk. Det formella, det konventionella och det etiketterade faller vanligtvis bort där.’ (Horace Engdahls översättning) Samma vinning gör Gunnar.”
- 26 Lekfull är även den variation på Almqvists *poesi i saktänkande*, som finns i passagen om att ”skönheten är en föraktlighet, en löjlighet, ett intet, om den inte utgör foten för en inneboende godhet i väsendet, och för ett rent, ett himmelskt förnuft”. En skönhet i sak består lika mycket av en jordisk skönhet med himmelskt förnuft, som av ett himmelskt förnuft med jordisk skönhet – till skillnad från en skönhet i blott ord, som bara är jordisk: en tom form, ”en löjlighet, ett intet”.
- 27 Absurd här fattad som ett tema i en av de betydelse som Horst S. och Ingrid Daemmrich formulerar i *Themes & Motifs in Western Literature. A Handbook*, Tübingen 1987: ”The use of the theme to characterize ridiculous speech patterns and behavior covered such diverse manifestations as medieval mime, *commedia dell’arte*, *Fastnachtspiele*, puppet and Punch and Judy shows, vaudeville, nonsense rhymes (François Rabelais, Christian Morgenstern, Edward Lear, Lewis Carroll), and comedy (Molière, Heinrich von Kleist, Johann Nestroy, and Shakespeare’s fools, whose perception of life as senseless is frequently more profound than that of the ’reasonable’ characters)” (s. 4).
- 28 Virgili, *Aeneis*, översatt af Gudmund Jöran Adlerbeth. Tredje upplagan, öfversedd och förbättrad. Stockholm 1831, s. 24. Se också Lars Burman, *Tre fruor och en mammalsell. Om C.J.L. Almqvists tidiga 1840-talsromaner*, Hedemora 1998 (Almqviststudier 2), kapitlet ”Officersideal, slagfältretorik och patriarkalism. Om manlighet i *Tre fruor i Småland*” (s. 101–141), där Burman visar hur Almqvist använder sig av mönster från det klassiska eposet i sin skildring av krig i Småland (*TF* i citatet hänvisar till C.J.L. Almqvist, *Tre fruor i Småland*. Utg. Lars Burman, Stockholm 1998 [Samlade Verk 25]):
- I själva verket kan de sex kapitel som skildrar striderna med banditerna ses som en berättelse i berättelsen, ett kort antikt epos. (*TF* 342–415) Kapitlet får prägel av enhet genom att de alla i underrubrikerna kallas för ”Röfvarkapitel” och är numrerade från det första till det sjätte. Det är ett mycket lämpligt antal kapitel eftersom sex kapitel är hälften av *Aeneidens* tolv sånger som är hälften av Iliadens tjugofyra. [...] Vergilius började *Aeneiden* med att redogöra för sitt ämne: han skall sjunga om ”vapen och män”. I röfvarisodens första stycke skriver Almqvist: ”Mitt ämne är också nu, att tala om Görans stora krigståg, och Jeppe Jonssons oförglömliga bedrifter.” (*TF* 342) (Burman 1998, s. 115–116)
- På liknande sätt som i Strountesfragmentet, men mera utfört och genomarbetat, etableras i *Tre fruor i Småland* (1842–43) en lekfull och på samma gång meningsbärande relation till antikens epos. Det gäller inte minst *Aeneiden*, vars första rad ju dyker upp redan i den ovan citerade analysen. Sett i perspektiv av Burmans beskrivning av *Tre fruor i Smålands* form som ofta varande ”komisk och ironisk” (s. 126) blir prosafragmentet om strunt något av ett litterärt experiment, en sorts lekplats, för exempelvis ett skämtsamt och distanserat förhållande till både formen och innehållet i den litterära traditionen. Samma prövande och experimentella attityd finns också i det ”självygrafiska” fragment Almqvist skrev i Paris vid samma tid. (Se ovan, not 20.)
- 29 Den aktuella passagen ur företalet lyder i Olof Nordbergs svenska översättning på följande vis:
- Kyska unga flickor har aldrig läst romaner, och jag har gett den här en så klar och tydlig titel att man skall veta vad det är fråga om när man öppnar den. Den flicka som trots titeln vägar sig på att läsa en enda sida hon är förlorad. Men hon bör inte skylla det på boken, det onda har redan skett. Och eftersom hon har börjat läsa är det bättre om hon fortsätter, hon har inte längre något att förlora på det.
- (Jean-Jacques Rousseau, *Julie eller den Den nya Héloïse*, Stockholm 1983, s. 21)

Rousseaus roman, det enda litterära verk som nämns i Almqvists fragment, utkom första gången 1761.

- 30 Se Johan Almer, "En götisk poetik. C.J.L Almqvist om Lings *Asarne* och skaldekunstens hemligheter", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1997:3-4, s. 140-156, spec. s. 151.